

Kvarteret Örnen 9 i Nora – byggnadslämning från 1700-talet

L1980:2801
Örnen 9
Nora socken och kommun
Örebro län
Västmanland
Ebba Knabe

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Sverige med
Västmanlands län markerat i rött.*

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:09
Lst dnr 431-1705-2018

Författare	Ebba Knabe
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Slutavbanning pågår. Foto från sydöst.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:09

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Kvarteret Örnen 9 i Nora – byggnadslämning från 1700-talet

L1980:2801

Örnen 9

Nora socken och kommun

Örebro län

Västmanland

Ebba Knabe

Lst dnr 431-1705-2018

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning5

Inledning5

Bakgrund och kulturmiljö.....7

Utgångspunkter, syfte, frågeställningar och målgrupper 10

Metod och genomförande 10

Resultat och tolkning..... 12

 Fynd 16

 Analyser 16

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen 17

Tekniska och administrativa uppgifter 18

Referenser 19

Förteckning över figurer 19

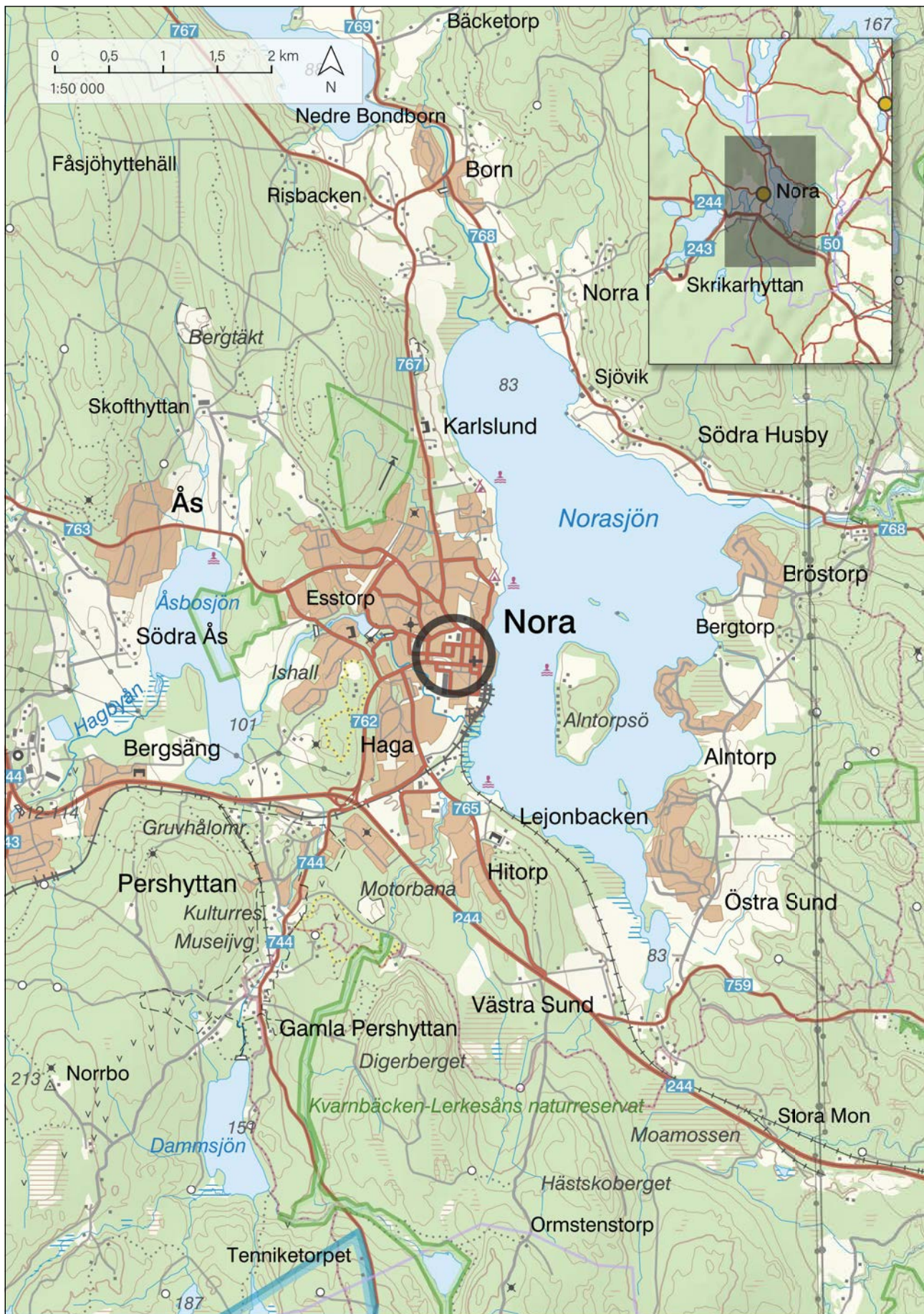
Bilagor 20

Bilaga 1. Schakttabell 20

Bilaga 2. Anläggningstabell 20

Bilaga 3. Fyndlista 20

Bilaga 4. Arkeobotanisk analys 21

Figur 1. Översiktskarta med platsen för förundersökningen markerad med svart cirkel. Skala 1:50 000 med infällning i skala 1:500 000.

SAMMANFATTNING

I samband FH Örnen Sandbergs planer på att uppföra ett nytt bostadshus inom fastigheten Örnen 9 i Nora tätort genomfördes en arkeologisk förundersökning på platsen. Fastigheten är belägen i Noras stadskärna och inom området för fornlämning L1980:2801. Den yta som berördes var cirka 140 kvadratmeter stor. Då undersökningsområdet var förhållandes litet avbanades hela ytan.

Sammanlagt dokumenterades 16 kontexter. De utgjordes av 7 stolphål, 1 nedgrävd tunnbotten, 1 gles stenpackning, 1 nedgrävning, 1 stensyllsgrund och 5 lager. Lämningarna var koncentrerade till områdets sydöstra del, en yta om cirka 8×7 meter.

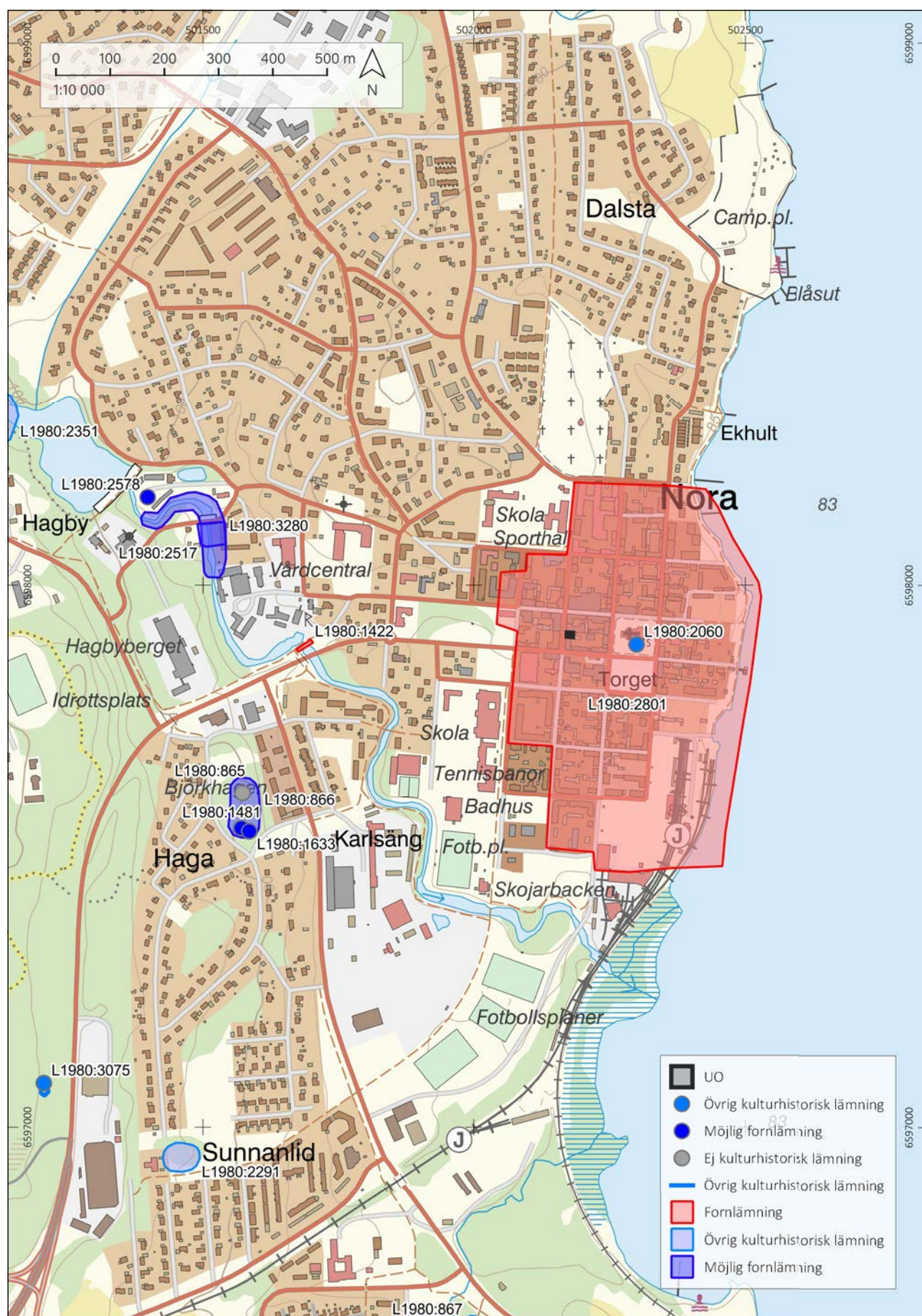
De lager som påträffades utgjordes av ett konstruktionslager med byggavfall, träflis samt ett golvlager. Lämningarna är daterade till 1700-talets mitt.

Lämningarna representerar en bakgårdsmiljö med köksavfall, eventuellt för att förbättra jorden för odling samt sparsamma rester efter en byggnad i form av ett jordgolv. Mycket talar för stora röjningsarbeten och markberedning efter stadsbranden år 1731 och även vid senare tillfällen.

INLEDNING

I samband FH Örnen Sandbergs planer på att uppföra ett nytt bostadshus inom fastigheten Örnen 9 i Nora tätort genomfördes en arkeologisk förundersökning på platsen. Fastigheten är belägen i Noras stadskärna och inom området för fornlämning L1980:2801 som utgör kulturlager med rester av äldre stadsbebyggelse från medeltid och framåt. Fram till det att undersökningen var aktuell fanns ett gårdshus på platsen, troligen en stallbyggnad som har genomgått en rad förändringar över tid.

Länsstyrelsen i Örebro län beslutade att innan den planerade byggnadsverksamheten fick påbörjas skulle en arkeologisk förundersökning göras i området. Arkeologgruppen genomförde förundersökningen hösten 2021 och arbetet bekostades av FH Örnen Sandberg.

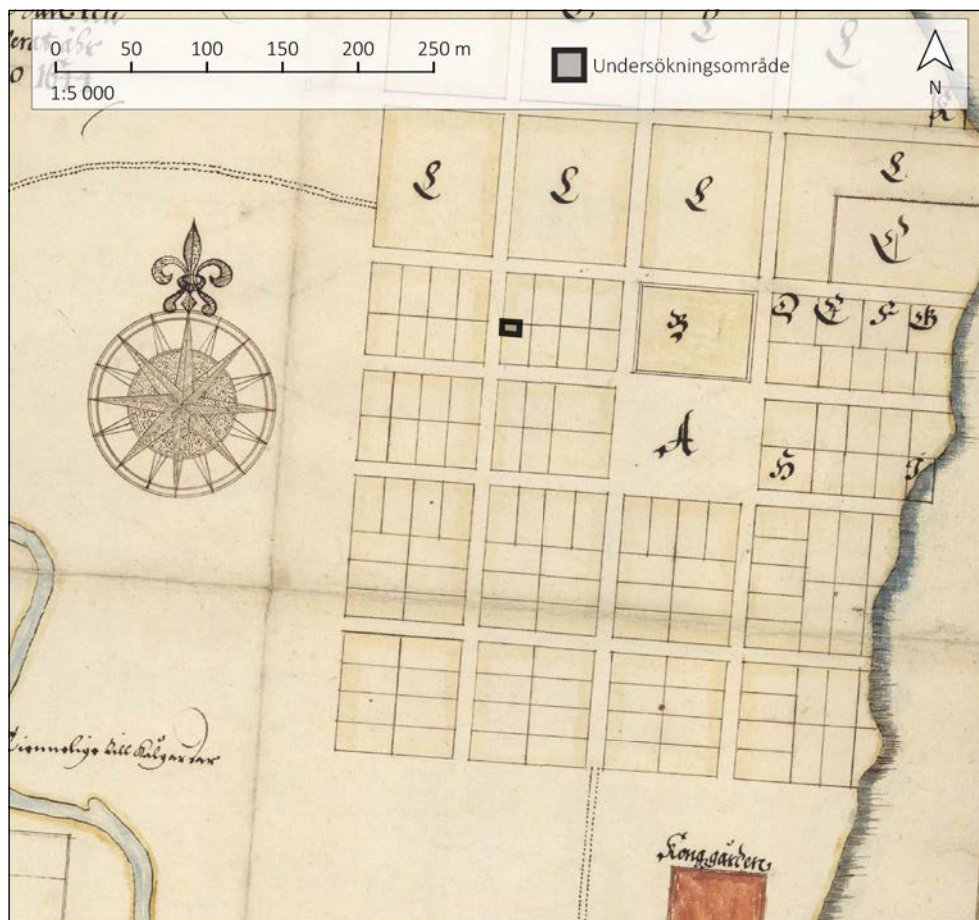

Figur 2. Undersökningsområdet med närliggande lämningar i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.

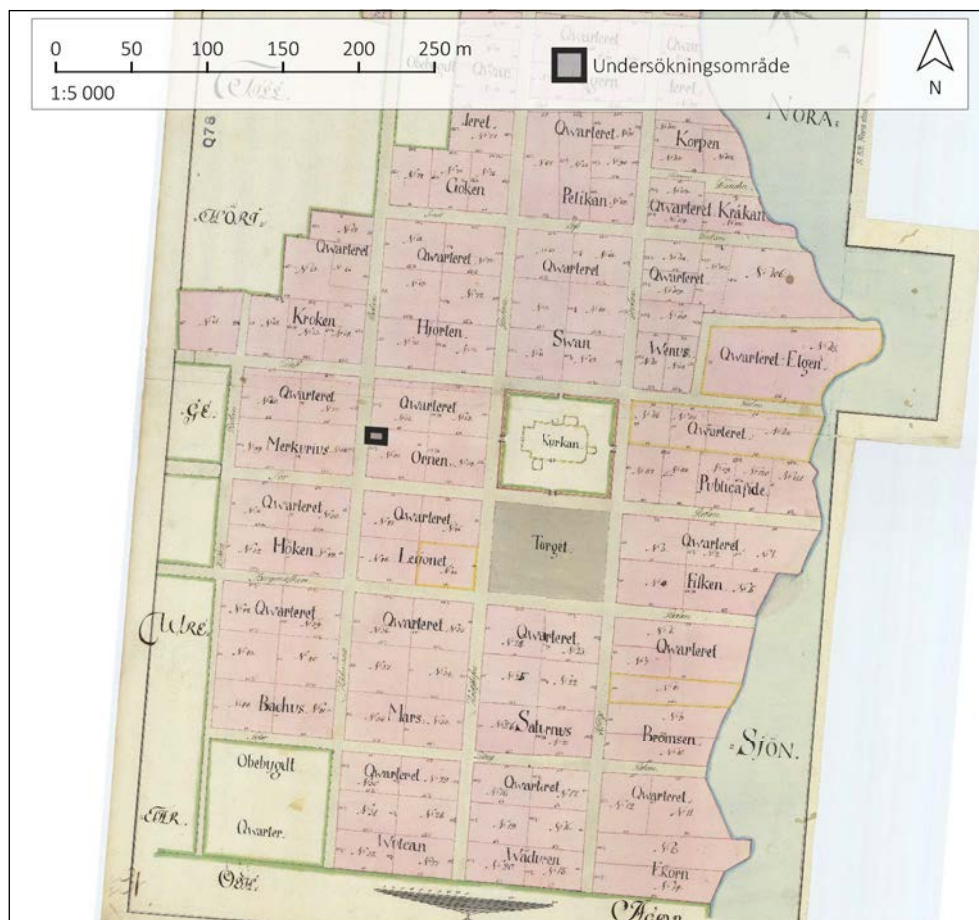
BAKGRUND och KULTURMILJÖ

Under mitten av 1600-talet fick flera platser i Bergslagen stadsrättigheter. Till dem hörde bland annat Lindesberg, Askersund, Sala och Nora. Samtliga erhöll sina stadsrättigheter år 1643. Bergshanteringen, som har haft stor betydelse för stadens utveckling och för trakten kring Nora, har rötter tillbaka till 1300-talet och säkerligen har en handels- och kyrkplats funnits sedan medeltiden. År 1527 omtalas en marknadsplats och i den nuvarande kyrkan ska vissa murrester från en föregångare från 1580-talet ingå. Vid en brand år 1608 förstördes större delen av de 44 gårdar som då fanns på orten (Ahlberg 2005:506).

Ytterligare en allvarlig stadsbrand ödelade staden år 1731 och då bestämdes från myndigheternas sida att en ny stadsplan skulle upprättas med ny tomtreglering. Upprättandet av stadsplanen dröjde dock till år 1778. Förödelsen efter branden var stor och det var endast kyrkan, klockargården och prästgården som klarade sig undan branden. Uppbyggnaden av staden gick dock tämligen fort. Sannolikt kunde borgare med god ekonomisk ställning återuppbygga bostäder och uthus inom rimlig tid. Familjen Petré var då ägare till gården 54–55. Familjens ekonomiska ställning gjorde det förmodligen möjligt att uppföra boningshus, stall och bodar förhållandevis snabbt. Redan år 1746 var staden i mångt och mycket återställd (Örebro läns museum 2019).

Figur 3. 1644 års karta över Nora rektifierad med undersökningsplatsen markerad. Skala 1:5 000.

Figur 4. Undersökningsområdet markerat på rektifiering av 1778 års karta. Skala 1:5 000.

Den äldsta kartan över Nora med gatunät och kvartersindelning bär titeln "Geometrisch Afrijtningh Uppå Norastadh såsom han nu Regulerat ähr Anno 1644". Av titeln framgår det, enligt Ahlberg, att utläggningen av planen också innebar en reglering av den äldre bebyggelsen (Ahlberg 2005:507). Samma karta visar en kungsgård, belägen söder om den kvartersindelade staden. Kungsgården var ett kronohemman som ärvts av Gustav Vasa från Sten Sture d. ä.

År 1671 erhåller Nora stad kunglig resolution på marken där den forna Kungsgården och senare landshövdingsgården har stått och förfallit. Området införlivades i staden som tomter samt kål- och kryddgårdar.

Nora fick stadsprivilegier år 1643 och inte så mycket är känt om stadens tidiga historia. Stadsplanen följer i stort sett samma mönster som den tidigaste historiska kartan från år 1644, men kartmaterialet är i övrigt detaljfattigt när det gäller stadsmiljön. Karl Poraths karta från år 1778, som upprättades efter den stora branden år 1731, är den första som avslöjar något mer om livet för Noras invånare. Enligt kartan är kvarteret Örnen indelat i fyra lika stora tomter och på den av undersökningen berörda tomten, nummer 56 finns för tiden ingen känd ägare listad, alltså har familjen Petré då lämnat området.

Kvarteret Örnen ligger i de centrala delarna av Nora, nära kyrkan och Torget som återfinns på den högsta punkten i staden. Kvarteret Örnen är det första kvarteret väster om kyrkan och strax nordväst om torget. Bebyggelsen härrör i huvudsak från 1700-talet fram till 1900-talets mitt. Kvarteret domineras av trähusbebyggelse som är panelklädd eller med reveterad fasad i en eller två våningar. De äldsta byggnaderna finns på fastigheten Örnen 8–9 som även har tidstypiska gårdshus bevarade (Örebro läns museum 2019).

Tidigare arkeologiska undersökningar i Nora och i närheten av nu aktuellt kvarter har visat att det finns äldre kulturlager och byggnadsrester, men även omfattande partier med sentida markingrepp. De arkeologiska undersökningar som har genomförts består till största delen av schaktningsövervakningar i gatumark samt mindre ytor inne på gårdar. Det är först på senare år som rester efter byggnader har återfunnits och länge bestod de undersökta lämningarna i Nora av kulturlager.

Dessa lager har visat lämningar efter gårdsmiljöer och bebyggelse från tiden mellan 1600-tal och 1800-tal. Flertalet äldre undersökningar har omfattat begränsade ytor och daterats till 1600- och 1700-talet utifrån keramikfynden. Undersökningarna har inte möjliggjort några synteser kring tomtstrukturer, bebyggelse eller ett eventuellt äldre gatunät, utan det har antagits att gatunätet och kvartersindelningen från det äldre kartmaterialet stämmer.

Vid grävningar i kvarteret Fiskeriet år 2008 konstaterades rester efter en byggnad inne på gården på tomt nr 4. Byggnaden var dåligt bevarad och bestod av två syllstensrader som tillsammans bildade ett hörn. Det rörde sig om ena långväggen samt delar av en kortsida. Det var inte möjligt att bestämma husets funktion, däremot kunde en datering utifrån fyndmaterialet göras till första hälften av 1600-talet (Ramström 2008). Den undersökta ytan i kvarteret Fiskeriet uppgick till cirka 100 kvadratmeter och var då den till ytan största undersökningen i Nora.

År 1996 gjordes en arkeologisk förundersökning i samband med att ett nytt församlingshus skulle byggas. Ett flertal schakt grävdes inom ytan. Inga konstruktioner påträffades. Däremot fanns kulturlager som har daterats till 1600- och 1700-tal (Ramström 1996).

Inför bygget av ett nytt resecentrum i Nora gjordes en arkeologisk förundersökning och slutundersökning våren och sommaren år 2011 i kvarteret Ekorren. Hus och gårdsmiljöer från 1600-tal till 1800-tal påträffades och undersöktes (Ramström 2013).

Kvarteret Venus förundersöktes sommaren 2016. Där hade ett mindre antal söpgropar anlagts i området under 1500-talets slut och 1600-talets inledning. Därefter har odling funnits på platsen, varefter den första tomtindelningen och troligen även bebyggelse har tillkommit (Bergold 2017).

Utöver dessa tre undersökningar har arkeologer varit med och övervakat vid ledningsdragningar i staden. Vid schaktningsarbeten i Borgmästargatan, öster om torget, hittades rester efter en äldre gata i form av en kullerstensläggning som löpte i samma riktning som dagens gata (Bergold 2011).

I samma kvarter som nu är aktuellt förundersöktes intilliggande fastighet Örnen 10 under försommaren år 2018. Här fanns lämningar efter en syllstensburen byggnad, en hägnad och ett dike. Lämningarna har tolkats höra till tiden före den förödande stadsbranden år 1731 (Bergold 2018).

UTGÅNGSPUNKTER, SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR och MÅLGRUPPER

Uppdraget innebar att utföra en arkeologisk förundersökning av den del av fornlämning L1980:2801 som skulle beröras av de planerade bygg- och anläggningsarbetena inom fastigheten. Syftet med förundersökningen var följande:

1) Att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges, genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning. Det skulle minst innefatta:

- *eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder*
- *eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder*
- *eventuellt fyndinnehåll, vilket ska inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder*
- *en bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats*
- *en rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet*
- *en bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen.*

2) Att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området.

METOD och GENOMFÖRANDE

Den yta som berördes var cirka 140 kvadratmeter stor. Först grävdes en mindre yta i öster för att klarlägga innehåll och stratigrafi; den kom sedan att utvidgas. Då undersökningsområdet var förhållandes litet avbanades hela ytan. Detta fick göras bitvis för att få plats med dumpmassorna vilket innebar att inte hela ytan banades i ett stycke.

Inledningsvis schaktades grus och yngre fyllnadslager bort. Därefter schaktades till att anläggningar eller kulturlager påträffades varvid dokumentation gjordes, vilket följdes av bottengrävning. Konstruktioner, anläggningar och kulturlager grävdes med handredskap.

Figur 5. Schaktplan med samtliga anläggningar markerade. Skala 1:200.

Dokumentationen var analog med manuell inmätning av schakt och påträffade arkeologiska kontexter, fynd och prover. Beskrivningar av arkeologiska kontexter, konstruktioner, anläggningar och andra strukturer, gjordes skriftligt på kontextblanketter. Anläggningar och konstruktioner fotograferades. Fynd och prover insamlades endast från säkra kontexter. Dokumentationen har senare digitaliserats i QGIS.

RESULTAT OCH TOLKNING

Sammanlagt dokumenterades 16 kontexter i schaktet. De utgjordes av 7 stolphål, 1 nedgrävd tunnbotten, 1 gles stenpackning, 1 nedgrävning, 1 stensyllsgrund och 5 lager. Lämningarna var koncentrerade till områdets sydöstra del, en yta om cirka 8×7 meter vilket i princip var under en del av den byggnad som tidigare hade stått på platsen. Sannolikt har ytans övriga delar påverkats av senare tids aktiviteter. Stratigrafin var enkel och bestod av syllstenar, flislager, lager och nedgrävningar i den orörda marken som utgjordes av silt.

Byggnaden som har funnits på platsen hade innan undersökningen monterats ner. Den har varit orienterad i nordsydlig riktning samt anlagd på en torpargrund. Med tanke på den förödande stadsbranden år 1731 är det troligt att byggnadens ursprung knappast kan vara äldre än från 1740-talet. Den var uppbyggd av stenar i upp till 3 skift (A107) och var 7,5×6,5 meter stor. Stenarna var cirka 0,3–0,6 meter stora. Inom stenramens södra del fanns ett humöst lager (A114) som innehöll träflis. Det var cirka 0,1 meter tjockt och har tolkats som ett ursprungligt golvlager. Ett makrofossilprov (P1) visade att lagret innehöll rikligt med hushållsavfall och förkolnade sädeskorn.

I stengrundens sydvästra hörn fanns en klack med lera (A201), 2,1×1,9 meter stor och cirka 0,2 meter hög. Funktionen är oklar, men kan ha utgjort ett fundament. Som ett ytskikt fanns smutsig lera som också innehöll bränt hushållsavfall (P2) och en mynningsdel av ett kokkärl (F2). Lerklacken låg under golvlager A114 och är alltså stratigrafiskt äldre. Närmast till hands är att tolka det som ett spisfundament eller tätning. Kokkärlsresten har daterats till 1700-talets första hälft.

Stratigrafiskt under byggnaden fanns ytterligare ett 4,0×2,0 meter stort lager (A113). Det innehöll kritpipor av 1700-talstyp och bestod av sandig silt med mycket inslag av kol, sot, små brända ben samt inslag av brända sädeskorn av råg. Innehållet tyder på hushållsavfall (P5). Lagret var 0,05 meter tjockt. Lagret tolkas som ett avfallslager.

En likartad tolkning ges även för A130, ett lager av samma karaktär som de ovan nämnda med skillnaden att det var något mer siltigt (P4). Lagret återfanns i den södra delen av A113 och kan på goda grunder tolkas vara samtida med och höra samman med A113.

Lagren tillsammans inom stenramens södra del tolkas som ett jordgolv i en enkel byggnad.

Under stensyllen och delvis under och intill golvlageret fanns ett mer oregelbundet flislager på silt (A220). Detta lager sätts i samband med golvlageret och uppförandet av den byggnad som golvlageret en gång hört till och tolkas således som ett konstruktionslager, det vill säga byggavfall. Inga spår av någon byggnad kunde dock fastställas.

Figur 6. Lagerföljden i byggnaden. Foto från sydöst.

Figur 7. Lerlacken A201.

Under flislagret fanns ett flertal stolphål. Stolphålen var samtliga runda och 0,4 meter i diameter; de hade plan botten och var 0,1 till 0,2 meter djupa. Rader av stolpar, med i vissa fall bevarat trä, har tolkats vara rester av ett plank eller en hägnad. Söder därom fanns botten av en nedgrävd tunna (A148). Utifrån makrofossilanalysen (P7) som innehöll hinnkräftor har den tolkats som del av en dränering.

Figur 8. Stolphålen framträder tydligt i undergrunden. Foto från östsydöst.

Figur 9. Tunnbotten A148.

Under A113 fanns en gles stenpackning (A202) om 1,1×0,9 meter med oklar funktion. Centralt i området fanns en grop (A140) med spår av att ha varit klädd med vidjor. Den var cirka 1 meter i diameter och 0,1 meter djup. Gropen innehöll mycket bark från sälj, tall och gran. Det är vanliga ingredienser inom garveriverksamhet. I botten fanns en mindre, oregelbunden stenpackning som förutom träflis också innehöll rester av päls (P3 och P6). Även det tyder på att småskalig garveriverksamhet kan ha förekommit.

Sammanlagt talar lämningarna för att området utgjort en bakgårdsmiljö där man slängt köksavfall, eventuellt för att förbättra jorden för odling. Lämningarna som låg stratigrafiskt under, och därmed är äldre än golvlagen och konstruktionslagret, var endast lite bevarade, vilket tyder på en ganska omfattande markberedning i området. Mycket talar för att stora röjningsarbeten och markberedning har förekommit efter stadsbranden år 1731 och även vid senare tillfällen. Det bör innebära att endast i marken nergrävda konstruktioner och anläggningar kan vara äldre än stadsbranden. Den stratigrafi som återfanns inom avgränsningen av den nedmonterade bygganden bör dock till stor del vara från tiden av uppförandet av den första byggnaden efter branden.

Det magra fyndmaterialet som består av en keramikskärva och delar av kritpipor indikerar en datering till 1700-talets mitt eller något tidigare.

Den stengrund som omgärdar de stratigrafiska iakttagelserna kan inte bestämmas vara samtida med lagerbilden, då flera byggnadsarbeten har förekommit, vilket bland annat brandförsäkringsdokument vittnar om. De berättar bland annat att byggnaden hade en längd som överskred tomtgränsen mot Örnen 10 (Örebro Läns Museum Rapport 2019). I den norra gaveln var byggnaden sammankopplad med en vinkelbyggnad. Byggnaden uppfördes som ett stall med foderskulle år 1832 enligt en kompletterande brandförsäkringshandling. Stengrunden betraktas därmed höra till den tiden och lagerbilden inom stengrunden som avsatta i ett tidigare skede, troligen uppförd ett antal år efter branden. Dessa lager har bevarats i och med att de har varit skyddade då platsen troligen har varit bebyggd från tiden efter branden år 1731 fram till dess att den nuvarande byggnaden monterades ner.

Fynd

Fyndmaterialet var mycket magert och bestod av en keramikskärva, en mynningsdel till ett kokkärl (F2). Det hade en enkel dekor i vitlera och har daterats till omkring år 1720. De övriga fynden utgjordes av kritpipsdelar (F1), två huvuden och sju skaftdelar. Pipdelarna saknade dekor eller stämpel, men är av klar 1700-talstyp. Alla fynd har kasserats efter dokumentation.

Analys

Arkeobotanisk analys har utförts i sju anläggningar (se bilaga 4). Den utfördes av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult. Analysmaterialet innehöll förkolnat och oförkolnat material. Materialet tolkas som hushållsavfall som förkolnats i samband med matberedning. Fynd av vete, råg och skalkorn kan komma från grynätter och kanske ölbrygging. I ett av proven fanns mycket bark från sälj, tall och gran som ofta används inom garveriverksamhet. I anslutning till det påträffades även päls av okänt djur. Att det varit blött i området visar provet som togs i tunnbotten. I den fanns hinnkräftor som trivs i stillastående vatten.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN

i förhållande till undersökningsplanen

Den arkeologiska förundersökningen innebar att för Länsstyrelsen skapa ett bedömningsunderlag inför den fortsatta planeringen i området genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning, och att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning måste utföras innan området får tas i anspråk för byggnation. Undersökningen visade att området innehöll fragmentariska och dåligt bevarade lämningar som utifrån skriftligt källmaterial och fyndmaterialet kan dateras till tiden 1700–1800-tal.

Undersökningsområdet var så pass begränsat att de lämningar som påträffades kunde undersökas i sin helhet inom ramen för förundersökningen.

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro
Kommun	Nora
Landskap	Västmanland
Socken	Nora
Fastighet	Örnen 9
Lämningsnummer	L1980:2801
Lämningstyp	Stadslager
Datering	Historisk tid
Typ av undersökning	Förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2020-04-03
Länsstyrelsens diarienummer	431-1705-2018
Ärendenummer i Fornreg	202000512
Arkeologgruppens projektnummer	2018:26
Projektledning	Ebba Knabe
Personal	Johnny Rönngren
Undersökningstid	2021-09-27 till 2021-09-28
Undersökt yta	140 m ²
Inmätningsteknik	Analog
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Kartblad: 11F0b 6597904,70 502170,90
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen.
Digitalt arkiv	Digitalt arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen i väntan på nationell databas.
Fynd	Inga fynd finns att fördela.

REFERENSER

- Ahlberg, Nils (2005). *Stadsgrundningar och planförändringar: svensk stadsplanering 1521–1721. Kartor*. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, 2005. Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/200594-2.pdf>.
- Bergold, H. 2011. *Borgmästargatan i Nora*. Antikvarisk kontroll Västmanland, Nora socken, Nora kommun, Nora 164:1 Arkeologgruppen AB rapport 2011:16.
- Bergold, H. 2017. *Fastigheten Venus 7 i Nora*. Arkeologisk förundersökning Nora 164:1, fastigheten Venus 7 i Nora, Nora socken och kommun, Västmanland. Arkeologgruppen AB rapport 2017:2.
- Bergold, H. 2018. *Kvarteret Örnen 10, Nora*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ-nr Nora 164:1, Kvarteret Örnen 10, Nora socken och kommun, Västmanland, Örebro län. Arkeologgruppen AB rapport 2018:35.
- Ramström, A. 1996. *Kulturlager i Nora stad*. Arkeologisk förundersökning i Nora stad, kv Publica Fide, Nora kommun, Västmanland, RAÄ 164. UV Mitt rapport.
- Ramström, A. 2008. *Kv Fisker 4*. Västmanland, Nora socken, Kv Fisker 4, RAÄ 164: arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen rapport 2008:18.
- Ramström, A. 2013. *Kvarteret Ekorren, Nora resecentrum*. Västmanland, Nora socken, Nora kommun, del av RAÄ 164:1. Arkeologgruppen AB rapport 2013:4.
- Örebro Läns Museum. 2019. *Byggnadsminnesutredning Kvarteret Örnen 8–9 i Nora stadskärna*. Örebro Läns Museum Rapport 2019:01.

Kartor

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

S53-1:1 1644 Nora stad Geometrisk avmätning

S53-1:4 1778 Nora stad Avmätning Bergs- o uppstaden nora stadsplan

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

- Figur 1. Översiktskarta med platsen för förundersökningen markerad med svart cirkel. Skala 1:50 000 med infällning i skala 1:500 000.
- Figur 2. Undersökningsområdet med närliggande lämningar i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.
- Figur 3. 1644 års karta över Nora rektifierad med undersökningsplatsen markerad. Skala 1:5 000.
- Figur 4. Undersökningsområdet markerat på rektifiering av 1778 års karta. Skala 1:5 000.
- Figur 5. Schaktplan med samtliga anläggningar markerade. Skala 1:200.
- Figur 6. Lagerföljden i byggnaden. Foto från sydöst.
- Figur 7. Lerklacken A201.
- Figur 8. Stolphålen framträder tydligt i undergrunden. foto från östsydöst.
- Figur 9. Tunnbotten A148.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt nr	Storlek/m ²	Djup/m	Beskrivning
1	150	0,4	Den norra delen var sedan tidigare nedschaktad. I den södra delen fanns rester av bakgårdsmiljö.

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Storlek/m	Beskrivning
107	Stensyll	7,5x6,5x0,5	Stensyll i tre skift. Sten 0,3–0,6 m stora
113	Lager	4x2x0,05	Sandigt innehållandes kol, sot och kritpipor
114	Lager	5x6x0,2	Humös sand med flis
130	Lager		Humös siltig sand med flis
140	Nedgrävning	1x0,8x0,1	Nedgrävning, vidjeklädd?
148	Tunna	0,5x0,5x0,1	Botten av en nedgrävd tunna
154	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
160	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
167	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
175	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
182	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
190	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
197	Stolphål	0,4x0,4x0,1	Runt med plan botten
201	Lager	2,1x1,9x0,2	Lera, tätning
202	Stenpackning	1,1x0,9x0,10	Gles stenpackning under A113
220	Lager		Träflislager, stratigrafiskt underst, ej uttrit i plan

Bilaga 3. Fyndlista

Fnr	Typ	Material	Vikt/g	Antal	Anr	Kommentar	Kasserad
1	Kritpipa	Bränd lera	105	7	113	2 huvuden, 7 skaft. 1700-tal utan dekor eller stämpel	X
2	Kärl	Bränd lera	24	1	201	Mynningsbit av kokkärl	X

ARKEOBOTANISK ANALYS AV JORDPROV FRÅN KVARTERET ÖRNEN 12 I NORA

BESTÄLLARE: ARKEOLOGGRUPPEN
ANALYS: STEFAN GUSTAFSSON 2022

Inledning

På uppdrag av Arkeologgruppen har Arkeologikonsult utfört en arkeobotanisk analys av 7 jordprov från en undersökning i kvarteret Örn 9 i Nora. Den arkeobotaniska analysen omfattade förkolnat och oförkolnat växtmakrofossilanalys samt några vedartsbestämningar. Proverna togs ur olika kontexter i en innergårdsmiljö.

Metod

Jordproverna våtsiktades i vatten och det använda sållet hade en maskstorlek av 02 millimeter. Det framfloterade materialet undersöktes under mikroskop med en förstoring av 4 till 600 gånger. Artbestämning gjordes med hjälp av referenslitteratur och referenssamling (bl.a. Berggren 1969/1981, Digital Seed Atlas of the Netherlands, Jacomet 2006, Schweingruber 1978/1990, Mork 1946, www.woodanatomy.ch).

Resultat

Förkolnade sädeskorn påträffades i två av proverna (figur 1). Detta material tolkas som hushållsavfall som förkolnats i samband med matberedning. Huskållan i kvarteret har nyttjat skalkorn, vete och råg till olika palt- och grynätter, jästa och ojästa bröd, gröt och kanske ölbrygning.

I den vidjeklädda gropan (prov 3) fanns gott om bark från sälj, tall och gran. Det är bark som ofta användes inom garveriverksamhet. I lagret under stenpackning (prov 6) fanns mycket päl. Det gick inte avgöra från vilket djur håren kom.

I botten på tunnan (prov 7) fanns förutom träfibrer och nedbrutet växtmaterial även gott om skal från hinnkräftor. De senare tolkas som om tunnan vid något tillfälle använts för att samla upp regnvatten.

ID	SKALKORN	FRAG. SÄD	BRÖD-/KUBBVETE	RÅG	PÄLS	HUGGSPÅN M.M.	TRÄFIBER	BARK OBEST.	NEDBRUTET VÄXTMATERIAL	GRAN	TALL	HINNKRÄFTOR	FISKBEN/FJÄLL
1	59*	8*	12*				+++	9		1			
2										++	++		+++
3							+++	+++					
4						+++	+++			+	++		+
5				9		+	+			++	++		
6					+++	+	+++			++	+		++
7							+++		+++			+++	

Figur 1. Artlista. * markerar att materialet var förkolnat, + visar enstaka fynd medan +++ visar riklig förekomst.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Hemsida, Digital Seed Atlas of the Netherlands:
<http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:09

